

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT

**JOURNAL
OF
HISTORY**

มโนทัศน์ของความรักและการเลือกคู่ครองบนพื้นที่
สิ่งพิมพ์ในสังคมไทยทศวรรษ 2460 ถึง 2480
Rules of Love: An Ideal of Love and Mate-selection
in Thai Printing Sphere 1890s-1930s

ภาสกร ศูนย์ตรง
Passakorn Soontrong

นักศึกษาระดับปริญญาโท
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail: concept.69@hotmail.com

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง เจือนใจแห่งรัก: รูปแบบของการ
เลือกคู่ครองในสังคมไทยทศวรรษ 2440 จนถึงทศวรรษ 2470

บทคัดย่อ

การขยายตัวของทุนนิยมสิ่งพิมพ์ในช่วงทศวรรษ 2440 ถึง ทศวรรษ 2480 เอื้อให้นักคิดนักเขียนทั้งที่มาจากกลุ่มราชสำนักและกลุ่มราษฎรสามัญเข้ามาสู่บรรณพิภพและแสดงความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ประเด็นทางสังคมต่างๆ ซึ่งชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของวิถีคิดและ อุดมคติที่มีต่อ “การเลือกคู่ครอง” หนึ่งวิถีคิดและอุดมคติดังกล่าวเป็นสิ่งที่ มีพลวัตและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาควบคู่ไปกับความเปลี่ยนแปลง ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง ทศวรรษ 2460 จนถึง 2480 เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง ทางการเมือง

บรรยากาศทางสังคมที่เปิดกว้างมากขึ้นทั้งความคิดและพื้นที่ ทางสังคมที่เอื้อให้หนุ่มสาวมีโอกาสพบปะและทำความรู้จักกันมากขึ้น อีกทั้งการเข้าปะทะกับ “ความเป็นสมัยใหม่” อย่างตะวันตก เช่น การ เข้าสมาคม และประเด็นเกี่ยวกับครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับวิถีคิดผัวเดียว หลายเมีย ตลอดจนประเพณีการคลุมถุงชนที่ทวีคูณความเข้มข้นของ การวิพากษ์วิจารณ์พร้อมกับเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่ เช่น การแต่งงาน การชมภาพยนตร์ และการเที่ยวงานประจำปีต่างๆ ความ เปลี่ยนแปลงในสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวค่อยๆ กัดกร่อนวิถีคิดเกี่ยวกับการ แต่งงานที่แยกออกจากอารมณ์ความรู้สึกระหว่างคนสองคน และ ก่อร่างรูปแบบของวิถีคิดและอุดมคติในการเลือกคู่ครองที่แวดล้อมไป ด้วยเงื่อนไขต่างๆ อย่างที่เรียกว่าวิถีรักกันอย่างสมัยใหม่

คำสำคัญ: การเลือกคู่ครอง ความรัก วรรณกรรม คณะสุภาพบุรุษ

Abstract

The widespread of the printing capitalism between 1890 and 1930 attentively invited several columnists, both the royal and the people, to the sphere of publication and the criticism of social issues. Those are pointed as a shift of thoughts and attitudes in mate-selection, becoming dynamic, changeable and concurrently over a period of time with social, economic, political and culture evolutions.

Especially, the decades of 1890 – 1930 was a turning point of political transitions and social climates, broadening the horizon to make a relationship between couples. A clash of western modernization, such as socialization, polygamous family and arranged marriage issues increased in criticism, parallel to the introduction to new ways of living, such as dancing, cinema and festival. A societal changes in this period of time has slightly decayed a thought of marriage without the couple's feeling; in the meantime, there is a formation in thoughts and attitudes of marriage, bounded by several conditions as a modern love.

Keywords: Mate-selection, Love, Literature, Khana Suphaphurut

1. บทนำ

“เป็นลูกแม่ อย่างนับถืออ้ายวิธีรักกันอย่างสมัยใหม่หน่อยเลย”¹

ประโยคข้างต้นตัดตอนมาจากบทสนทนาระหว่างกัญญาและแม่ของหล่อนในนวนิยายเรื่อง *ลูกผู้หญิง* โดย นารา ตีพิมพ์ในนิตยสาร *สุภาพบุรุษ* โดยมีการกล่าวถึง “วิธีรักกันอย่างสมัยใหม่” หากพิจารณาให้ละเอียดลงไปจะพบว่า “วิธีรักกันอย่างสมัยใหม่” สะท้อนให้เห็นความน่าสนใจบางประการ คือ การเลือกคู่ครอง (Mate-selection) ของหนุ่มสาวชั้นกลางที่มองว่า “ความรัก” (Love) เป็นเงื่อนไขสำหรับการแต่งงาน เช่นเดียวกับคุณสมบัติอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล เป็นต้น

ทั้งนี้ต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่า “ความรัก” กับ “การแต่งงาน” เป็นสิ่งที่แยกขาดจากการอย่างชัดเจน ข้อเขียนด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของ สเตฟานี คูนท์ซ (Stephanie Coontz) เรื่อง *Marriage, A History: How Love Conquered Marriage* ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของการมาบรรจบกันระหว่างสถาบันการแต่งงานกับความรักในยุโรปและอเมริกาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยอธิบายภาพของสถาบันการแต่งงานที่มีหน้าที่ซับซ้อนและไม่ได้เป็นเรื่องส่วนตัวของคนสองคน หรือมีหน้าที่ในทางจิตใจและอารมณ์เป็นหลัก การแต่งงานมีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของครัวเรือน เช่น การหลอมรวมหรือสร้างเครือญาติเพื่อขยายกำลังทาง

---

¹ นารา (นามปากกา), “ลูกผู้หญิง,” *สุภาพบุรุษ* 2, เล่มที่ 26: 168.

เศรษฐกิจ หรือสร้างเครือข่ายการสืบทอดทรัพย์สินการแต่งงานระหว่างสมาชิกต่างครัวเรือน ดังนั้นหน้าที่สำคัญของการแต่งงานที่มีผลต่อสถานะและความมั่นคงของครัวเรือนทำให้การแต่งงานไม่ใช่เรื่องของความรักและความสุขระหว่างคนสองคน แต่ถูกกำหนดและตัดสินโดยคนในครัวเรือน

ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เรื่อยมา มโนทัศน์เกี่ยวกับการแต่งงานและครอบครัวเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ชาวตะวันตกส่วนใหญ่โดยเฉพาะในยุโรปและอเมริกายอมรับและให้ความสำคัญวิธีคิดที่ว่าสามีหมายถึงผู้หาเลี้ยงครอบครัว และภรรยาในฐานะผู้อบรมเลี้ยงดู² จารีตดั้งเดิมของการแต่งงานหรือการคลุมถุงชนถูกแทนที่ด้วยการแต่งงานที่เพศชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว (Love-based male breadwinner marriage) ที่วางอยู่บนวิธีคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ใกล้ชิด (Intimacy) และคู่ชีวิตเดี่ยว³ (Lifelong monogamy)

อย่างไรก็ดี “ความรัก” ที่แม้จะดูเป็นสิ่งที่ธรรมชาติที่สุดของมนุษย์ แต่กลับไม่ได้ดำเนินไปตามธรรมชาติ ภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ (Male-dominated society) ไม่เปิดโอกาสให้ “ความรัก” เกิดขึ้นได้อย่างเสรี เนื่องจากการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวอยู่ภายใต้กรอบการตัดสินใจของผู้ใหญ่เป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชนชั้นสูง ด้วยสถาบันการแต่งงานที่ไม่ได้มีหน้าที่ทางจิตใจและอารมณ์เป็นหลัก บวกกับประเพณีคลุมถุงชนที่พ่อแม่มีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าคู่

² Stephanie Coontz, *Marriage, A History: How Love Conquered Marriage* (New York: Penguin Books, 2005), 6.

³ เรื่องเดียวกัน, 11-12.

บ่าวสาวได้ทำให้ “การแต่งงาน” สำหรับคนรุ่นใหม่เริ่มมองว่าวิธีคิดดังกล่าวเริ่มมีปัญหา โดยเฉพาะกลุ่มลูกหลานเจ้านายที่ซึมซับอิทธิพลวิธีคิดจากตะวันตกที่เริ่มวิพากษ์วิจารณ์ประเพณีคลุมถุงชน รวมไปถึงประเด็น “ผิวเดียวหลายเมีย” อันเป็นประเด็นสำคัญที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างชนชั้นเจ้านายและคนชั้นกลางที่เริ่มเข้ามาวิพากษ์วิจารณ์กรอบประเพณีดั้งเดิมควบคู่ไปกับข้อเสนอที่ว่า การแต่งงานควรเกิดจากความรัก ซึ่งแตกต่างกับการ “อยู่ๆ กันไปก็รักกันเอง”

นอกจากนี้ การที่ “ความรัก” กลายเป็นเงื่อนไขหรือเหตุผลสำหรับการแต่งงานนั้น ความรักจึงไม่ใช่เพียงแค่อารมณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างชายหญิง แต่เป็น “ความมีเหตุผล” (Rational) เพราะตระหนักถึงสิ่งที่จะเผชิญในอนาคตเช่นเดียวกันกับเงื่อนไขอื่นๆ ที่มีเหตุผลมารองรับ เช่น หากไม่คำนึงถึงการงานอาชีพหรือรายได้ก็ไม่อาจแบกรับภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้ หรือการแต่งงานที่ไม่ได้มี “ความรัก” เป็นปัจจัยสำคัญ สามีภรรยา ก็อาจจะเกิดความขัดแย้งในภายหลังได้ดังที่ปรากฏในนิยายสารสุภาพบุรุษและนิยายสารอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน ตลอดจนข้อเขียนในสิ่งพิมพ์

การเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวชั้นกลางเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ หากแต่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมที่เอื้อต่อการพบปะของหนุ่มสาว บรรยายากของการวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง “ผิวเดียวเมียเดียว” กับ “ผิวเดียวหลายเมีย” ที่เริ่มก่อตัวขึ้นจากกลุ่มคนที่มีการศึกษาได้กลายเป็นประเด็นที่กินเวลาหลายทศวรรษ รวมไปถึงการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการศึกษา อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี การเลือกคู่ครองของคนชั้นกลางที่เกิดขึ้นนี้ค่อนข้าง ก่อตัวขึ้นและเป็นกระบวนการที่กินระยะเวลานาน และไม่ใช่คน

ชั้นกลางทุกคนจะมีมโนทัศน์เรื่องการเลือกคู่ครองแบบเดียวกัน หากแต่เพียงต้องการเสนอว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้เกิดปรากฏการณ์ที่น่าจะเป็นหมุดหมายสำคัญอันหนึ่งในสังคมไทย

ในสังคมไทยช่วงต้นทศวรรษ 2460 จนถึงทศวรรษ 2480 เป็นช่วงเวลาที่ยุโรปอากาศในสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบนพื้นที่ของสิ่งพิมพ์ที่เริ่มขยายตัว พื้นที่สิ่งพิมพ์จึงเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้กลุ่มนักหนังสือพิมพ์ตลอดจนนักเขียนกลุ่มต่างๆ เข้ามาวิพากษ์และเสนอมโนทัศน์ผ่านงานเขียนของตนเอง การเข้ามาแสดงความคิดวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นทางสังคมต่างๆ ซึ่งให้เห็นรูปแบบวิธีคิดที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องอุดมคติและวิธีคิดที่มีต่อเรื่อง “การเลือกคู่ครอง” ซึ่งสะท้อนผ่านงานเขียนในนิตยสารสุภาพบุรุษดังกล่าวต่อไป

2. จาก “คลุมถุงชน” สู่ “การเลือกคู่ให้เหมาะแก่ตน”

การเลือกคู่ครองของกลุ่มเจ้านายนับเป็นฐานสำคัญของการศึกษาและทำความเข้าใจสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเรื่องการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน นอกจากนี้จะเป็นกลุ่มที่ยังมีหลักฐานปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ยังเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกมากที่สุด อย่างไรก็ตาม ความเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกมากที่สุด อย่างไรก็ตาม ความเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกมากที่สุด อย่างไรก็ตาม ความเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกมากที่สุด อย่างไรก็ตาม ความเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตกมากที่สุด

ถ้าย้อนมาเป็นหน้าที่ของกลุ่มคนชั้นกลาง การซึมซับของกลุ่มเจ้านาย เหล่านี้เองที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงมากมายในสังคมไทย โดยเฉพาะประเด็นทางเศรษฐกิจการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงลักษณะครอบครัว วิธีการเลือกคู่ครองและประเด็นเรื่อง “ผู้เดียวหลายเมีย” ในสังคมไทยอีกด้วย

บริบททางสังคมในสังคมไทยช่วงก่อนทศวรรษ 2470 อันเป็นยุคที่การจับคู่หนุ่มสาวแต่งงานหรือที่เรียกว่าคลุมถุงชนยังเป็นสิ่งที่ยึดถือกันทั่วไป พ่อแม่ผู้ปกครองในกลุ่มเจ้านายยังมองว่าการจัดหาคัดเลือกคู่ครองให้ลูกเป็นหน้าที่หนึ่งที่พึงกระทำ การเลือกคู่ครองอย่างเสรีของหนุ่มสาวแทบจะไม่มีความเป็นไปได้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกหลานของกลุ่มเจ้านายที่เป็นผู้หญิง เนื่องจากการให้คุณค่ากับ “ผู้ชาย” มากกว่า “ผู้หญิง” ลูกสาวของกลุ่มเจ้านายเหล่านี้จึงแทบจะไม่สามารถที่จะเลือกคู่ครองได้ด้วยตนเอง ตลอดจนไม่สามารถแต่งงานหรือคบค้าสมาคมกับผู้ที่อยู่ต่ำกว่าศักดิ์กว่าตนเอง ในขณะที่ลูกหลานเจ้านายฝ่ายชายยังสามารถเลือกคู่ครองได้ด้วยตนเองและปรึกษาเรื่องการชู้ขอกับพ่อแม่ได้

การเลือกคู่ครองด้วยตนเองหรืออำนาจอิสระในการเลือกคู่ครอง โดยเฉพาะของผู้หญิงยังอยู่ใต้อำนาจของพ่อแม่ แม้ว่าในรัชกาลที่ 5 จะโปรดเกล้าฯ ประกาศพระราชบัญญัติลักพา พ.ศ. 2408 และ พ.ศ. 2411 โดยมีสาระสำคัญคือให้ผู้หญิงที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไปมีสิทธิ์เลือกคู่ครองด้วยตนเอง ดังข้อความว่า

“ในการมีผัว หญิงอายุไม่ถึง 20 ปี ซึ่งยังอยู่ใต้อำนาจอิศระของบิดามารดานั้น จะเลือกคู่ตามชอบ โดยบิดามารดาไม่ยินยอมด้วยไม่ได้ แต่ถ้าหญิงอายุครบหรือกว่า 20 ปี หญิงอาจเลือกคู่ตามชอบใจได้”⁴

อย่างไรก็ดี การแต่งงานไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นการถูกบังคับหรือคลุมถุงชนทั้งหมด การประนีประนอมระหว่างพ่อแม่และบุตรสาวก็ปรากฏให้เห็นดังเรื่องของหม่อมเจ้าหญิงฤดีวรวรรณซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2471 เมื่อเธอได้ยื่นว่าญาติผู้ใหญ่ต้องการให้เธอแต่งงานกับญาติของเธอ เธอได้บอกพ่อว่าไม่เห็นด้วยกับงานแต่งงานนี้⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอย่างน้อยในช่วงเวลาดังกล่าว พ่อแม่ก็ยอมรับทางเลือกของลูก

ในหัวข้อนี้จึงจะร่างให้เห็นบริบทการขยายตัวอย่างเข้มข้นของพื้นที่สิ่งพิมพ์ที่เอื้อให้กลุ่มชนชั้นเจ้านายและกลุ่มนักเขียนปัญญาชนได้เข้ามาแสดงข้อคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ ตลอดจนเรื่องสั้นที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบและมโนทัศน์เรื่องความรักและการเลือกคู่ครอง โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคนหลักๆ ที่เข้ามามีบทบาทในบรรณพิภพ คือ กลุ่มเจ้านายและกลุ่มชนชั้นกลาง

---

⁴ เขี้ยว, กฎหมายผัวเมีย ดำเนินความตามกฎหมายลักษณะผัวเมียและลักษณะอื่นๆ ในกฎหมายราชบุรี ประกาศ พ.ร.บ.รัชกาลที่ 4 ที่ 5 และที่ 6 และคำพิพากษาศาลฎีกา 117 ถึง 131 (พระนคร: โรงพิมพ์พานิชคุณผล, 2456), 72.

⁵ หม่อมเจ้าหญิงฤดีวรวรรณ, บันทึกท่านหญิง ม.จ. หญิงฤดีวรวรรณ, 92.

2.1 กลุ่มเจ้านายกับบทบาทในพื้นที่สิ่งพิมพ์

ภายในช่วงเวลาที่สยามพยายามจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกจากการที่อิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกแพร่ขยายเข้ามา ความสัมพันธ์ระหว่าง “สามีกรรรยา” เป็นสิ่งหนึ่งที่กลุ่มเจ้านายพยายามรักษาไว้ให้เปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด กฎหมายครอบครัวสมัยใหม่อันเป็นตัวจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างสามีกรรรยาที่มีความทันสมัยแบบตะวันตกต้องใช้เวลาในการร่างและแก้ไขอยู่หลายทศวรรษ ซึ่งกลุ่มเจ้านาย เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ แสดงออกอย่างชัดเจนด้วยการออกมาวิพากษ์วิจารณ์ มโนทัศน์เดี่ยวหลายเมียลงในสิ่งพิมพ์ และเนื่องด้วยระยะเวลาที่ยาวนานในการแก้ไขและการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว ผนวกกับบรรยากาศทางสังคมที่เอื้อให้กลุ่มคนชั้นกลางเข้ามามีส่วนในการวิพากษ์วิจารณ์จึงทำให้มโนทัศน์และปัญหาต่างๆ แพร่กระจายเป็นวงกว้างในสังคมโดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มเจ้านายเท่านั้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ที่สะท้อนวัฒนธรรมตกออกมาอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะทรงโปรดการละคร การจัดตั้งสโมสร และการออกหนังสือพิมพ์⁶ ครั้งหนึ่งพระองค์ทรงตรัสว่า “...พอหมดเวลาราชการแล้วมีอะไรให้ทำน้อยเหลือเกิน ไม่มีโรงละครให้ไปดูอย่างที่อังกฤษ สโมสรที่นี้ก็ไม่มีเหมือนที่โน่น จริงอยู่ที่ฉันเพิ่งจะจัดตั้ง

---

⁶ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์กล่าวถึงการ “เล่น” ที่รัชกาลที่ 6 ทรงโปรดไว้ในส่วนคำนำในฉบับที่พิมพ์จดหมายจางวางหรั้าเป็นฉบับรวมเล่มในปี พ.ศ.2478 ดูเพิ่มเติมใน กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, *จดหมายจางวางหรั้า* (พระนคร: คลังวิทยา, 2503), 1.

สโมสรมที่ฉันเองเป่นประธาน⁷ และมีสมาชิกจำนวนมากพอสมควรขึ้น
มา...”⁸

กิจกรรมต่างๆ จากหลักฐานที่ปรากฏของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกอย่างชัดเจน รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับเรื่อง “ความรัก” และการคัดค้านประเพณีคลุมถุงชนอีกด้วย การมองประเพณีคลุมถุงชนในฐานะของปัญหาครอบครัวที่สำคัญ ดังจะเห็นได้จากความตอนหนึ่งในข้อเขียนเรื่อง คุณและโทษแห่งการมีคู่ จากหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ที่ประพันธ์โดยรัชกาลที่ 6 ว่า

“เหตุอีกอย่าง ๑ แห่งความเดือนร้อนของผัวเมียคือการแต่งงานกันด้วยความมุ่งหมายอันใดอัน ๑ นอกจากความรักใคร่กันอย่างธรรมดาโลก เช่น แต่งงานกันเพราะปรารถนาทรัพย์หรือยศบรรดาศักดิ์เป็นต้น ผู้ที่แต่งงานกันด้วยความมุ่งหมายเช่นกล่าวมานี้ ถ้าอยู่ด้วยกันไปได้ยึดก็นับว่าเป็นบุญนักหนาอยู่ และมักจะเป็น

---

⁷ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งทวีปัญญาสโมสรมขึ้นแต่เนื่องด้วยมีพระราชกิจจำนวนมาก จึงแต่งตั้งให้กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีร่วมกันเป็นบรรณาธิการ ทวีปัญญาสโมสรมจัดตั้งขึ้นที่พระราชวังสราญรมย์ ก่อปรด้วยห้องหับตามตำรา Club ในอังกฤษ คือ มีห้องหนังสือ ห้องพัก ห้องบิลเลียด ที่เล่นเกมต่างๆ ทั้งกลางแจ้งและในร่ม

⁸ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (มาลิตัท พรหมทัตตเวที แปล), พระราชกัณฑ์บทดีชนบท, พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ถึง นายเมย์นาร์ต วิลโลบี คอลเซสเตอร์-วิมช คหบดี (กรุงเทพฯ: วชิราวุธวิทยาลัย, 2552), 14-15. อ้างถึงใน วรชาติ มีชูบท, “เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรง “ถูกเกณฑ์ให้เลือกคู่,” ศิลปวัฒนธรรม 37, ฉ. 1 (พฤศจิกายน 2558): 82.

เพราะทั้งสองฝ่ายเกรงใจบิดามารดาบ้าง สงสารลูกบ้าง หรือเป็นเพราะได้เกิดรักกันขึ้นเมื่อได้เห็นอกใจกันแล้ว บ้าง ถ้าเป็นเพราะได้เกิดรักขึ้นภายหลังเช่นว่านั้นแล้ว นับว่าเปนนโศกโลกอันประเสริฐ แต่โดยมากผู้ที่แต่งงานกัน โดยหวังประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ได้รักใคร่กันก่อน แล้ว ถึงแม้จะคงอยู่ไปด้วยกันก็ไม่มีความสุขเลยเป็นแน่นอน และฝ่ายหญิงเดือนร้อนกว่าฝ่ายชายเป็นแน่นอน เพราะชายมีเมียอื่นอีกก็คนก็ได้ แต่ฝ่ายหญิงต้องทนระกำ ละบาก ต้องทนดูผู้ทอดหญิงอีกคน ๑ ด้วยความรักซึ่งตนมีเคยได้รับเลย”⁹

นอกจากการออกมาวิพากษ์วิจารณ์การแต่งงานที่ไม่ได้เกิดขึ้น จากความรักอันนำไปสู่ปัญหาครอบครัวและความทุกข์ของสตรีผู้เป็นแม่แล้ว บุคลิกลักษณะของรัชกาลที่ 6 เองก็สอดคล้องกับสิ่งที่ปรากฏในงานเขียนเช่นเดียวกัน กล่าวคือ “...ทรงมีพระนิสัยที่ชอบมีเมียคนเดียว จึงไม่โปรดที่จะอยู่พร้อมๆ กันหลายๆ คน...”¹⁰

นอกจากนี้ บทประพันธ์ในรัชกาลที่ 6 เรื่อง โคลนติดล้อ ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกลงใน หนังสือไทย ในปี พ.ศ.2458 ได้กล่าวถึง “การแต่งงานโดยธรรมดาโลก” โดยวิพากษ์การแต่งงานที่ไม่มีสถานะทางกฎหมายอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม “การแต่งงานโดยธรรมดาโลก” ในความหมายของรัชกาล

---

⁹ รัชกาลที่ 6, “คุณและโทษแห่งการมีคู่,” *ดุสิตสมิต* เล่มที่ 9, ฉ. 98 (20 พฤศจิกายน พ.ศ.2463): 99-100.

¹⁰ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, *พระราชวงศ์จักรี ตอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6*, 272. อ้างใน วรชาติ มีชูบท, “เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงถูกเกณฑ์ให้เลือกคู่,” *ศิลปวัฒนธรรม* 37, ฉ. 1 (พฤศจิกายน 2558), 89.

ที่ 6 หมายถึงการแต่งงานที่วางอยู่บนความยินยอมที่จะแต่งงานและหย่าร้างของทั้งสามีภรรยา ซึ่งแม้ว่าจะดูมีความเป็นเสรี แต่ก็ตามมาด้วยปัญหามากมาย โดยเฉพาะผลกระทบที่มีต่อ “ลูก” กล่าวคือ รัชกาลที่ 6 มองว่าแม้จะแต่งงานกันด้วยความยินยอมพร้อมใจกันทั้ง 2 ฝ่าย แต่ตัวบทกฎหมายไม่ได้ให้สถานภาพระหว่างสามีภรรยา อย่างน้อยที่สุดคือให้พ่อแม่ผู้ปกครองของทั้ง 2 ฝ่าย เป็นพยานรักด้วยการจัดงานวิวาห์เล็กๆ อีกทั้งยังมองว่าการปล่อยให้แต่งงานโดยธรรมดาโลกนี้ดำเนินต่อไปก็เหมือนกับการส่งเสริมการผสมอย่างสัตว์ ดังความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้า (การแต่งงานโดยธรรมดาโลก) เป็นการปรกติซึ่งเกิดขึ้นเนื่องๆ ตามที่ดูเหมือนจะเป็นอยู่ในหมู่เรามีในกรุงเทพฯ เป็นอาทิฉะนั้นแล้ว ก็ไม่เป็นเครื่องที่จะทำให้จรรยาแห่งชาติเราดีขึ้นเลย การที่จะส่งเสริมการ “แต่งงานโดยธรรมดาโลก” นั้น ก็เท่ากับส่งเสริมการผสมอย่างสัตว์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นของชั่วร้ายกว่าการมีเมียหลายคน... ที่จริงข้าพเจ้าจะใคร่ยืนยันว่า เพื่อความสะดวกแห่งการมีเมียหลายคนนี้เอง คนจำพวกที่ชอบ “แต่งงานโดยธรรมดาโลก” จึงคงได้รับความอดหนุนของคนไทยสมัยใหม่ชั้นสูงๆ อยู่”¹¹

อย่างไรก็ดี ภายใต้บริบทสังคมช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 6 นั้น ประเพณีการคลุมถุงชนและการมีเมียหลายคนยังคงยึดถือกันทั่วไปในสังคม การออกมาวิพากษ์วิจารณ์ของกลุ่มเจ้านายเองจึงมีความหมาย

¹¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “โคลนติดล้อ,” *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ (ภาคปกิณกะ)* (พระนคร: กรุงเทพฯการพิมพ์, 2504), 95.

อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่อง “ผัวเดียวหลายเมีย” ซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงแสดงพระราชทัศนะผ่านข้อเขียนเรื่อง เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือ สถานภาพแห่งสตรี ใน *วิทยาคาร* เมื่อ พ.ศ. 2461 โดยเสนอว่าการยอมให้สตรีมีความเสมอภาคทัดเทียมกับบุรุษจะสะท้อนให้เห็นว่าสยามประเทศได้เข้าสู่ความศิวิไลซ์แล้ว ทั้งนี้ รัชกาลที่ 6 ทรงยกตัวอย่างให้เห็นจากตัวบทกฎหมายที่บุรุษมักเอาเปรียบและยกตนให้มีสถานภาพที่สูงกว่าสตรีเสมอ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงประเด็น “ผัวเดียวหลายเมีย” ไว้ว่า

“...ไม่ต้องไปดูไกลถึงเมืองฝรั่งมังค่าอะไรดอก ขอเชิญคุณๆ ผู้ดีไทยออกไปตามบ้านนอกในเมืองไทยนี้เอง ก็จะได้เห็นตัวอย่างแห่งครอบครัวที่เป็นคู่ผัวตัวเมียกัน และจะได้เห็นไม่ใช่แต่ครัวเรือนเดียวสองครัวเรือน จะได้เห็นมากๆ ที่เดียว ท่านจะได้เห็นหญิงชายที่เป็นคู่ผัวตัวเมียเป็นสหายนกัน ต่างคนต่างเกรงใจกัน ไม่มีใครตั้งตนเป็นนายใคร ทำงานช่วยเหลือกันและกันแบ่งกันทำงานตามที่เหมาะสมและถนัด เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ทรัพย์ใดที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงรวมกันก็เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องถือเป็นทรัพย์สมบัติรวมกัน เพราะหญิงกับชายเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันจริงๆ และมีความเสมอหน้ากัน โดยแท้ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นว่าชาวชนบทไทยเรานี้แท้จริงใกล้ข้าง “ศิวิไลซ์” มากกว่าคนในกรุงเทพฯ หรือในเมืองใหญ่ๆ เสียด้วยซ้ำ!”¹²

¹² เรื่องเดียวกัน, 94.

จากสิ่งที่กล่าวไปข้างต้นจะเห็นได้ว่าภายในกลุ่มเจ้านายเองก็มองว่าประเด็นเรื่องความรัก การแต่งงาน และมโนทัศน์ “ผิวเดียวหลายเมีย” ได้สร้างปัญหาอื่นๆ มากมาย โดยกลุ่มเจ้านายเหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากตะวันตกจากการไปศึกษาต่อในต่างประเทศทั้งสิ้น แม้ว่าความพยายามในการแก้กฎหมายลักษณะผิวเมียหรือกฎหมายครอบครัวสมัยใหม่จะมีความล่าช้าในกระบวนการ ด้วยเหตุผลของการตระหนักถึงปัญหาเรื่องมรดก ลูกและเมียหย้อยที่จะตามมาก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดก็สะท้อนให้เห็นว่าประเด็นดังกล่าวมาถึงจุดที่ต้องเปลี่ยนแปลงและกลุ่มเจ้านายไม่สามารถถ่วงความเปลี่ยนแปลงได้

2.2 บทบาทของคนชั้นกลางบนพื้นที่สิ่งพิมพ์ในฐานะความสำคัญของการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้นของโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดทั้งอาชีพใหม่ๆ รวมไปถึงโอกาสในการมีงานทำที่เพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ผลิตและหล่อหลอมให้คนชั้นกลางที่ผ่านระบบการศึกษาเหล่านี้มีชุดความคิดที่ยืนอยู่บนฐานของความมีเหตุผลมากขึ้น การมีคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้สึกรู้คิดแบบคนชั้นกลางถือกำเนิดขึ้นมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการหนังสือพิมพ์และวงการนักประพันธ์ในทศวรรษ 2470 แสดงออกได้อย่างมีพลังเกี่ยวกับความรู้สึกต่อต้านขนบธรรมเนียมประเพณีของคนชั้นสูง เช่น การมีภรรยาหลายคน ประเพณีการแต่งงานแบบคลุมถุงชน กลุ่มคนเหล่านี้ เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา) มาลัย ชูพินิจ ชาติแพร์พันธุ์สนิท เจริญรัฐ หม่อมหลวงบุปผา กุญชร (ดอกไม้สด) รวมไปถึงหม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รัชพัฒน์ สะท้อนลักษณะของความเป็นคนชั้นกลางที่มีสถานะทางการเงินในระดับที่ดี เป็นคนมีกิริยามารยาท มีการ

ศึกษา และต้องการเสรีภาพในการตัดสินใจ อีกทั้งในงานของกุหลาบ สายประดิษฐ์ก็ใช้คำว่า “คนชั้นกลาง” เรียกคนกลุ่มใหม่นี้ด้วย¹³

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เสนอว่าโครงสร้างสังคมสยามตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2440 ประกอบด้วย 5 กลุ่มสังคมตามสถานภาพและอาชีพที่ทำให้สังคมสยามมีพลวัต ซึ่งล้วนแต่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงความคิด วัฒนธรรมในภาพรวม ได้แก่ กลุ่มเจ้านาย กลุ่มข้าราชการ กลุ่มคนชั้นกลางนอกระบบราชการ กลุ่มราษฎรสามัญชน และกลุ่มปัญญาชน¹⁴

ในขณะที่สก๊อต บาร์เม่ (Scot Barmé) แบ่งในระดับที่ยากกว่า กล่าวคือ มี 3 กลุ่ม ได้แก่ ชนชั้นปกครอง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง เขามองว่าการแบ่งโดยละเอียดแบบนครินทร์จะทำให้ยากต่อการวิเคราะห์ความตึงเครียด (tension) ความขัดแย้ง (conflict) และพลวัตทางสังคม¹⁵ อย่างไรก็ตามไม่ว่าคำอธิบายของนครินทร์หรือบาร์เม่ก็ได้ชี้ให้เห็นว่ามีคนกลุ่มใหม่ถือกำเนิดขึ้นในสังคมแล้ว นอกจากนี้ บาร์เม่ยังชี้ให้เห็นว่าคนชั้นกลางสยามในทศวรรษท้ายๆ ของสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์พยายามนิยามระบบความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงให้เป็นไปตามความเหมาะสมในความรู้สึนึกคิดของเขา กล่าวคือ คนชั้นกลางเหล่านี้ล้วนเชื่อมั่นในความเสมอภาคของมนุษย์ (human equality) เสรีภาพของปัจเจกบุคคล (individual freedom) และการปลดปล่อย

---

¹³ กุหลาบ สายประดิษฐ์, *ปราบพยศ* (พระนคร: ผดุงศึกษา, 2510), 34.

¹⁴ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475* (กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัณ, 2553), 14-20.

¹⁵ Scot Barmé, *Woman, Man, Bangkok: Love, Sex, and Popular Culture in Thailand* (United State of America: Rowman & Littlefield, 2002), 7-9.

พันธนาการแห่งสตรี¹⁶ (female emancipation) ความคิดนี้ทำให้พวกเขาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “ความก้าวหน้า” ของสยาม ทั้งในเรื่องระเบียบทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมไปถึงเรื่องสถานะของผู้หญิงและความสัมพันธ์ระหว่างเพศด้วย โดยเฉพาะในเรื่องสถานะของผู้หญิง อีกทั้งเขายังชี้ให้เห็นว่ามีอย่างน้อย 3 ปัญหาที่คนชั้นกลางตระหนักได้โดยทั้งหมดวางอยู่บนวิธีคิดเรื่องความเท่าเทียมทางสังคม (social equality) และความเท่าเทียมระหว่างเพศ คือ การศึกษา การงาน และผัวเดียวหลายเมีย¹⁷

ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้คนชั้นกลางมีบทบาทในมิติต่างๆ ในสังคมคือการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ได้ชี้ให้เห็นว่ามีหลายกลุ่มคนที่กำเนิดภายใต้โครงสร้างสังคมแบบใหม่ ที่สำคัญคือกลุ่มข้าราชการที่เป็นผลมาจากการปฏิรูประบบราชการ กลุ่มคนชั้นกลางนอกระบบราชการที่ประกอบอาชีพอิสระ และผู้นำราษฎรที่มีความคิดอ่านทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น¹⁸ นอกจากนี้ บาร์เมยังชี้ให้เห็นปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ สื่อสิ่งพิมพ์และภาพยนตร์ กับ การศึกษา ดังนั้น กลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับมโนทัศน์ความรักรูปแบบใหม่จากคำอธิบายข้างต้นก็ไม่ว่าจะเป็นอันใด นอกจากกลุ่มคนชั้นกลาง และรูปแบบของ “ความรัก” ก็ได้ขยายตัวออกไปตามความเข้มข้นของการขยายตัวของกลุ่มคนชั้นกลาง ซึ่งการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรานี้เองที่ส่งผลให้คนชั้นกลางกลายเป็น

¹⁶ Ibid., 10.

¹⁷ ดูเพิ่มเติมในบทที่ 5-6, Ibid.

¹⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475* (กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2553), บทที่ 3-5.

บุคคลที่มีอิสรภาพทางเศรษฐกิจ (financial independent people) ซึ่งสามารถที่จะบริโภคความบันเทิงหรือกิจกรรมสันทนาการที่เริ่มขยายตัวในสังคมเข้มข้นขึ้นทุกขณะ

สิ่งที่ตามมาหลังจากการกลายเป็นบุคคลที่มีอิสรภาพทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราก็คือ รูปแบบการดำเนินชีวิต (lifestyle) คนชั้นกลางที่หันมาประกอบอาชีพอิสระมากขึ้นล้วนแล้วแต่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เป็นสมัยใหม่ ซึ่งรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลมาจากการเกิดขึ้นของพื้นที่สันทนาการในสังคมที่เพิ่มมากขึ้นและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารภัตตาคารที่เชื้อเชิญให้คนออกไปกินข้าวนอกบ้าน โรงภาพยนตร์ที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยรัชกาลที่ 6 ทรงแสดงทัศนวิจรรย์รูปแบบการดำเนินชีวิตของพนักงานออฟฟิศเหล่านี้ไว้ใน โคลนติดล้อ ว่า

“ข้าพเจ้าเองได้เคยพบเห็นพวกหนุ่มๆ ชนิดนี้หลายคนเป็นคนฉลาดและว่องไว และถ้าหากเขาทั้งหลายนั้นไม่มีความกระหายจะทำงานอย่างที่พวกเขาเรียกกันว่า “งานออฟฟิศ” มาก็คิดขวางอยู่แล้วเขาก็อาจจะทำประโยชน์ได้มาก... พวกเขาสู้อึดอดหยากอยู่ในกรุงเทพฯ ได้เงินเดือนเพียงเดือนละ 15 บาท หรือ 20 บาท... ในเงินเดือน 15 บาทนี้พอเสมีนยังอุตส่าห์จำหน่ายจ่ายทรัพย์สินได้ต่างๆ เช่น นุ่งผ้าม่วงสีใส่เสื้อขาวสวมหมวกสักหลาด และในเวลาทีกลับจากออฟฟิศแล้วก็ต้องสวมกางเกงแพรจีนด้วย และจะต้องไปคูหนึ่งอีกอาทิตย์ละ 2 ครั้งเป็นอย่างน้อย ต้องไปกินข้าวตามภัค

ชื่อป...”¹⁹

ทั้งนี้ การออกมาสู่พื้นที่นอกร้านเพื่อทำงานที่มากขึ้นของผู้หญิงก็ไม่ได้ทำให้เสื่อมเสียเกียรติเหมือนแต่เดิม ดังที่พระยาอนุภาพไตรภพได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“แต่ก่อนแต่ไร เราไม่เคยได้พบได้เห็นสุภาพสตรีประกอบอาชีพนอกร้าน เคยเห็นแต่มีผู้คอยหามาบำรุงบำเรอ ในสมัยนี้เหตุการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คือสตรีนิยมการทำตนให้เป็นประโยชน์สำหรับผู้อื่น และประกอบอาชีพเสมอว่าเสมอไหล่กับผู้ชาย เพราะถือกันว่าการประกอบอาชีพมิใช่เป็นเหตุให้เสื่อมศรีเสื่อมศักดิ์ของสตรี ดังเราเห็นอยู่ในเวลานี้หน้าตามากแล้วว่า สตรีทำหน้าที่นางพยาบาล นางโทรศัพท์ ฯลฯ เป็นต้น”²⁰

นอกจากนี้ นักหนังสือพิมพ์ยังมีบทบาทสำคัญในการเป็น “พื้นที่” ของการแสดงออกในการต่อต้านมโนทัศน์ผิวเดียวหลายเมียรวมถึงข้อวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นสังคมอื่นๆ อาทิ ประเด็นเรื่องการศึกษาของผู้หญิง ของ “ศัลยาคม” เขียนเรื่อง *สตรีกับการเรียน* ลง *สุภาพนารี* โดยชี้ว่าการที่ผู้หญิงถูกสังคมกดสิทธิมากไปทำให้ผู้หญิงตั้งแต่สมัยโบราณมาไม่ได้เล่าเรียน กระทั่งเมื่อ “เงาแห่งความเจริญของเมืองฝรั่งได้ปกคลุมมาถึงประเทศของเราบ้างแล้วจึงทำให้สิทธิของสตรีไทยค่อยดี

---

¹⁹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “โคลนติดล้อ,” *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ (ภาคปกิณกะ)* (พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2504), 23-24.

²⁰ พระยาอนุภาพไตรภพ, *การสมาคม* (พระนคร: ประมวลสาส์น, 2507), 54.

ขึ้นเป็นลำดับ” เพราะได้รับการศึกษาขึ้นบ้าง²¹ และกระแสการกดดันที่ปรากฏในสังคมต่างๆ ก็มักมีจุดเริ่มต้นมาจากสิ่งพิมพ์เหล่านี้เอง กอปรกับการศึกษาที่ขยายตัวเข้มข้นขึ้นเป็นลำดับ ทำให้วิถีคิดของนักหนังสือพิมพ์ที่เป็นคนชั้นกลางเหล่านี้จึงขยายตัวควบคู่ไปพร้อมๆ กัน

ในแง่ของการศึกษา การขยายตัวของระบบการศึกษาที่ส่งผลให้จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัวนั้นเกิดจากการศึกษาภาคบังคับที่ดึงเอาสามัญชนเข้ามาในระบบเพื่อที่จะสามารถอ่านออกเขียนได้ การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464 ได้บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปี เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนจนอายุ 14 ปี โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน การประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงสะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะขยายการศึกษาให้กระจายออกไปทุกที่รวมทั้งขยายการศึกษาในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาตลอดจนเร่งรัดคุณภาพของการศึกษาให้เพิ่มมากขึ้นด้วย²²

จากการสำรวจจำนวนนักเรียนตั้งแต่ พ.ศ.2451 จนถึง พ.ศ.2477 ในสมุดสถิติรายปีประจำปี พ.ศ.2476-2477 พบว่ามีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัวเนื่องจากการขยายตัวของโรงเรียนอันเป็นผลมาจากการที่รัฐต้องการพัฒนาระดับการศึกษาของประชาชนให้มีความรู้ทัดเทียม

---

²¹ ศัลยาคม, “สตรีกับการเรียน,” *สุภาพนารี* 1, เล่มที่ 15: 20-24. อ้างใน สุวเชษฐ์ สุขลาภกิจ, “ผ้าเดี๋ยวเมียเดี๋ยว” ใน *สังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480*, 65. https://www.academia.edu/7131584/ผ้าเดี๋ยวเมียเดี๋ยว_ในสังคมไทยสมัยใหม่_จากทศวรรษ_2410_ถึงทศวรรษ_2480_MONOG-AMY_IN_MODERN_THAI_SOCIETY_1870s-1940s_ (สืบค้นเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2559)

²² *กระทรวงศึกษาธิการ 2526*: 80.

ชาติตะวันตก โดยในปี พ.ศ. 2451 มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 13,325 คน แบ่งเป็นเพศชาย 12,435 คน เพศหญิง 890 คน ขณะที่ในปี พ.ศ. 2477 มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 1,114,072 คน โดยแบ่งเป็นเพศชาย 666,363 คน และเพศหญิง 447,709 คน ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 1

ปีพุทธศักราช	เพศชาย (คน)	เพศหญิง (คน)	รวม (คน)
2451	12,435	890	13,325
2460	140,528	6,723	147,251
2470	363,687	219,669	583,356
2477	666,363	447,709	1,114,072

ตารางที่ 1 จำนวนนักเรียนในประเทศไทย²³

แม้ว่าการขยายตัวของการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาสำหรับสตรีจะเปิดกว้างและผลักดันให้ผู้หญิงกลายเป็นกำลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ผู้ใหญ่บางกลุ่มในสังคมยังคงมีกรอบวิธีคิดที่ค่อนข้างล้าหลังโดยเฉพาะจากมุมมองของผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างกลุ่มนักเรียนสี่อิมพ์หรือกลุ่มที่พ่อแม่สามารถส่งเข้าเรียน คือการมองว่าสิ่งจำเป็นสำหรับผู้หญิงที่ควรเรียนรู้ก็คือเรื่องงานบ้านงานเรือนมากกว่าที่จะออกไปเรียนหนังสือและหางานทำนอกบ้าน ดังปรากฏในความตอนหนึ่งจากบันทึกของคุณหญิงผะอับที่ได้เขียนบันทึกไว้และถูกนำมาตีพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพว่า

²³ Department of Secretary General of the Council, *Statistical Year Book of the Kingdom of Siam B.E. 2476-77*, 28-29.

“บางคนที่หัวโบราณหน่อยก็ให้ลูกเล็กเรียน บอกว่าอ่านออกเขียนได้พอแล้ว ต่อไปก็ฝึกงานบ้านเพื่อเตรียมเป็นแม่บ้านต่อไป สมัยนั้นลูกขุนนางมักจะได้เรียนเพียง ม.๑ ม.๒ แล้วก็นำไปถวายตัวเป็นข้าหลวงในเจ้านาย พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเพื่อหัดกริยามารยาท และวิชาความรู้การบ้านการเรือน ถ้าเป็นลูกชาวบ้านก็หัดที่บ้าน ถ้าอึดคัดหน่อยก็ไปฝึกวิชาชีพ”²⁴

แม้ว่าความคาดหวังเกี่ยวกับผู้หญิงของชนชั้นสูงและคนชั้นกลางบางกลุ่มยังจำกัดอยู่เฉพาะขอบเขตของงานในบ้าน เช่น การเป็นเมียแม่ และแม่เรือน แต่แนวคิดใหม่อันได้รับอิทธิพลมาจากความคิดแบบตะวันตกเริ่มทำให้สังคมมีความคาดหวังต่อบทบาทดังกล่าวที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เทียนวรรณ ปัญญาชนในสมัยรัชกาลที่ 5 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความคาดหวังในลักษณะนี้ต่อผู้หญิงให้บทบาทของภรรยาในฐานะ “เมียคู่คิด” ของผู้เป็นสามี ไม่ใช่เพียงแค่ปรนนิบัติทางกายตามความนิยมในสมัยจารีต แต่เทียนวรรณอธิบายว่าเมียที่มีประสิทธิภาพจะช่วยแบ่งเบาภาระของสามี เช่น การเป็นเลขานุการส่วนตัวของสามี²⁵ นอกจากนี้สังคมยังได้แสดงความคาดหวังต่อสตรีที่ได้เรียนหนังสือในการเป็นแม่ที่มีประสิทธิภาพด้วยการเป็นครูคนแรกของ

---

²⁴ ฝะอบ โปชะกฤษณะ, สุระปะนีย์ นาครทรรพ และ ธีรยุทธ พนมยงค์, บรรณาธิการ, *อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ พันตรีหญิง คุณหญิงฝะอบ โปชะกฤษณะ*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2537), 47.

²⁵ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, “สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ,” *วารสารอักษรศาสตร์* (กรกฎาคม-ธันวาคม 2535): 9.

ลูก²⁶ และยังคงเป็นแม่เรือนผู้รอบรู้ในการต้อนรับแขกเรื่องสุขอนามัย ตลอดจนการควบคุมรายรับรายจ่ายของครอบครัว²⁷

3. คณะสุภาพบุรุษ

กับการเลือกคู่ครองของคนชั้นกลาง

จำนวนคนที่มีการศึกษาเพิ่มมากขึ้นทั้งชายและหญิง กอปรกับการเกิดขึ้นของทุนนิยมสิ่งพิมพ์ (printing capitalism) ได้ส่งผลให้เกิดกลุ่มอาชีพที่สำคัญกลุ่มหนึ่ง คือ นักหนังสือพิมพ์ นักหนังสือพิมพ์กลายเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญของคนชั้นกลางเนื่องจากสำนักเชิงปัจเจกชนและความเชื่อที่ว่าตนเองสามารถพัฒนาศักยภาพและความสามารถของตนเองได้ การตระหนักถึงการพัฒนาศักยภาพความสามารถของตนเอง หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวให้เห็นว่า “หนังสือพิมพ์เป็นสิ่งที่มีความค่ามากที่สุด คนที่มีหนังสือพิมพ์อ่านก็เหมือนพระเจ้าแผ่นดิน พอตื่นเช้าก็ได้รับรายงานเหตุการณ์ต่างๆ ทั่วประเทศ”²⁸ นักหนังสือพิมพ์กลุ่มสำคัญในช่วงทศวรรษ 2470 ก็คือกลุ่ม “คณะสุภาพบุรุษ” ที่จะพยายามสร้างความหมายของ “ความเป็นสุภาพบุรุษ” ซึ่งแตกต่างจาก “ผู้ดี” การจะเป็นสุภาพบุรุษได้นั้นไม่ได้อยู่ที่ “ชาติกำเนิด ดังนั้นคนทุกคนแม้ว่าจะเกิดมาในชนชั้นใดก็ตาม กล่าวคือ ‘สุภาพบุรุษ’ เป็นสมญานามหรืออออนเนอร์ (Honor) อย่างสูงอันหนึ่ง ซึ่งคนทุกชั้น ทุกชาติ ไม่เลือกว่าไพร่หรือผู้ดีย่อมมีสิทธิ์ที่จะได้รับทั่วกันทั้งสิ้น สุดแต่ว่า

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 9-10.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 10.

²⁸ หลวงวิจิตรวาทการ, “กำเนิดหนังสือพิมพ์,” *ปาฐกถาและคำบรรยาย*. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, 216.

ใครดำเนินไปตามคลองหรือกฎเกณฑ์ของ ‘สุภาพบุรุษ’ ก็มีโอกาสดำเนินตามสัญญาตามอันนี้เสมอ”²⁹ การเสนอภาพของตัวเองโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจของคณะสุภาพบุรุษในแง่ของการเป็นคนสมัยใหม่ที่มีหัวคิดก้าวหน้า ได้กลายเป็นภาพแทนของความเป็นคนชั้นกลางในสมัยนั้น เช่น การแต่งตัว รวมถึงวิถีคิดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องวิถีคิดเกี่ยวกับความรัก การเลือกคู่ครอง ทั้งจากคอลัมน์บทความทั่วไปและเรื่องแต่ง (fictions)

คณะสุภาพบุรุษเป็นกลุ่มนักเขียนกลุ่มหนึ่งที่รวมตัวกันออกนิตยสารชื่อว่า “สุภาพบุรุษ” เป็นนิตยสารรายเดือนตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2472 จากบันทึกความทรงจำของ ร.วราทิตย ที่นับว่าเป็นประวัติของคณะสุภาพบุรุษที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรมมากที่สุดได้เล่าเรื่องให้เห็นที่มาและการเกิดขึ้นของคณะสุภาพบุรุษโดยมีตัวหลักคือกุหลาบ สายประดิษฐ์ มาลัย ชูพินิจ และจรัญ วราทิตย (ร.วราทิตย) ที่เป็นครูใน “โรงเรียนรวมการสอน” โดยสอนภาษาไทยในตอนกลางวันและสอนภาษาอังกฤษในตอนค่ำ แต่ก็ต้องปิดตัวลงเนื่องจากจำนวนพระภิกษุและสามเณรที่มาเรียนมากเกินไป (พระและเณรไม่เสียค่าเรียน)³⁰ ส่วนบุคคลในคณะสุภาพบุรุษคนอื่นๆ คือเพื่อนที่เคยร่วมงานและรู้จักมักคุ้นกันมาตั้งแต่สมัยเขียนข่าวลงในหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ โดยเฉพาะนักประพันธ์และนักหนังสือพิมพ์จากสำนักเทพศิรินทร์ เช่น ม.จ. อากาศ ดำเกิง รพีพัฒน์ ยาขอบ ม.ล. ต้อย ชุมสาย มาลัย ชูพินิจ รวมไปถึง อปไชยวสุ ที่เป็นครูโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ด้วย หรือนักเขียนนักประพันธ์ที่

²⁹ ศศิรังสี (นามปากกา), “สุภาพบุรุษ,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 7: 1063.

³⁰ ประภาศ วิชาภรณ์, *สุภาพบุรุษนักประพันธ์* (กรุงเทพฯ: ดับเบิลยูเอสพี, 2543), 68.

เคยวาดฝันไม่ลายมือไว้ว่า *เสนาศึกษาและแพวทยาสาสตร์* รายเดือน นิตยสารที่ซึ่งกุหลาบ สายประดิษฐ์เคยทำงานก่อนที่จะลาออกเพราะ เหตุผลบางประการ อย่างไรก็ตาม กุหลาบ ก็ได้รู้จักมักคุ้นกับนักเขียน บางคนซึ่งดึงมาร่วมงานในคณะสุภาพบุรุษเช่นเดียวกัน อาทิ ร.ท.ขจร สหสัจจินดา ที่เป็นเพื่อนร่วมโรงเรียนนายร้อยรุ่นเดียวกับ ร.ท.ทองอิน บุญยเสนา หรือที่รู้จักกันในนามปากกา *เวทาคี*³¹

นักเขียนในกลุ่มนี้มีหลายคนที่สร้างชื่อในบรรณพิภพมาก่อนแล้ว หรือทำงานในสายหนังสือพิมพ์มาเป็นเวลานาน เช่น กุหลาบ สาย ประดิษฐ์ สนิท เจริญรัฐ และมาลัย ชูพินิจ เป็นต้น คณะสุภาพบุรุษให้คุณค่าทางอารมณ์ (romanticized) กับความรักอย่างมากจนเป็นหัวใจหลักของนิตยสาร กล่าวคือ แม้ว่าเรื่องรักๆ ใคร่ๆ จะเป็นชนบสำคัญในการสร้างสรรค์เรื่องแต่ง แต่จากจำนวนข้อเขียนในนิตยสารสุภาพบุรุษ ปรากฏให้เห็นคอลัมน์จำพวกนี้ว่าครึ่งหนึ่งต่อฉบับ นอกเหนือจาก คอลัมน์ประเภทรักๆ ใคร่ๆ ก็จะเป็นคอลัมน์เบ็ดเตล็ดและคอลัมน์ให้ ข้อคิดด้านธรรมะหรือเพื่อพัฒนาศักยภาพของตน และคอลัมน์ที่สำคัญ อย่างมากคือคอลัมน์ *ลีลาศาสตร์* ของ สนิท เจริญรัฐ ที่มีลักษณะเป็น ซีรี่ยาว เนื้อหาของลีลาศาสตร์จะเน้นการอธิบายวิธีและเกร็ดความรู้ เกี่ยวกับความรัก การเลือกคู่ครองและการครองคู่ หรืออาจกล่าวอีกนัย หนึ่งได้ว่าเป็นแบบเรียนสำหรับหนุ่มสาวหรือคนที่ต้องการศึกษา “ความรัก”

³¹ วรธนา สวัสดิ์ศรี และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ, *เพื่อนพ้องแห่งวัน วาร เรื่องสั้น ‘สุภาพบุรุษ’: นักเขียน นักประพันธ์ นักหนังสือพิมพ์ คณะ ‘สุภาพบุรุษ’ (พ.ศ.2472-2473)* (กรุงเทพฯ: กองทุนสุภาพบุรุษ, 2553), 431.

อีกทั้งภาพลักษณ์ของคณะสุภาพบุรุษยังมีนัยของความเป็นสมัยใหม่ดังสอดแทรกอยู่ภายในเนื้อหาตลอดทั้งเล่มจากทั้งที่เป็นเรื่องแต่งและความเรียงงานเขียนในนิตยสารของคณะสุภาพบุรุษนี้ล้วนสะท้อนชนบ วิถีคิดและวิถีเขียนที่มีความทันสมัย ก้าวหน้า และฉีกออกจากกรอบเดิมๆ อีกทั้งตัวคณะสุภาพบุรุษยังวางตนอยู่ในสถานะของคณะหนึ่งที่เป็นเพียงคนธรรมดาสามัญในสังคม รวมไปถึงวิพากษ์สังคมที่แบ่งชนชั้นอีกด้วย ภาพลักษณ์ของคณะสุภาพบุรุษบวกกับเนื้อหา (ทั้งที่เป็นเรื่องแต่งและความเรียง) ที่แปลกใหม่ในการขยายตัวของทุนนิยมสิ่งพิมพ์ ทำให้นิตยสารสุภาพบุรุษมียอดจำหน่ายสูงมาก โดยมีจำนวนยอดพิมพ์เล่มที่ 1 จำนวน 2,000 เล่ม และเพิ่มเป็น 2,500 เล่ม ในเล่มที่ 3³² ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของกลุ่มคนอ่านออกเขียนได้ที่เพิ่มขึ้นจากการขยายตัวทางการศึกษา

สิ่งหนึ่งที่สะท้อนจากงานเขียนในนิตยสารสุภาพบุรุษ คือความสำคัญของความรักและการแต่งงาน สำหรับคณะสุภาพบุรุษนั้น “การเลือกคู่สว่เห่ยนั้นเป็นการใหญ่และสำคัญยิ่ง”³³ โดยมโนทัศน์เรื่องความรักของคณะสุภาพบุรุษถูกเสนอบนฐานของระบบความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงแบบใหม่ภายใต้สำนึกเชิงปัจเจกชนที่เน้นความสำคัญของการศึกษา “ตัวตน” หรือ “ธรรมชาติ” ของกันและกัน อีกทั้ง ลักษณะและบุคลิกของตัวละครในวรรณกรรมที่เขียนโดยคณะสุภาพบุรุษเป็นสิ่งที่ถูกให้ความสำคัญอย่างมาก ตัวละครแต่ละตัวมีลักษณะและนิสัยที่แตกต่างกันไปตามบริบทแวดล้อมของตัวละคร มีลักษณะที่เป็นตัวของตัวเอง เช่น บุคลิกลักษณะของยวนใจที่ศรีบูรพาสร้างให้เป็นผู้หญิงที่ “เกิด

³² “หมายเหตุเบ็ดเตล็ด โครงการปีที่ 2,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 23: 3752.

³³ สนิท เจริญรัฐ, “ลีลาศาสตร์,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 2: 233.

มาสำหรับการสมาคม การคบเพื่อนคบฝูงแท้ๆ”³⁴ ในขณะที่ยาใจ น้องของยวนใจ เป็นแบบอย่างของผู้หญิงแท้ ชอบงานฝีมือและงานกระจุกกระจิกของแม่เรือน นิสสัยเกี่ยวกราวอย่างพี่สาวไม่มีเลย³⁵

บุคลิกของตัวละครในงานของคณะสุภาพบุรุษมักถูกสร้างขึ้นภายใต้ภาพลักษณ์ของผู้ชายที่มี “ความเป็นสุภาพบุรุษ” ตามที่คณะสุภาพบุรุษพยายามเน้นย้ำให้เห็นว่าเป็นลักษณะที่ผู้ชายพึงกระทำ หากพิจารณาในภาพรวมจะพบว่า “ผู้ชาย” ที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของคณะสุภาพบุรุษได้ถูกแบ่งประเภทอย่างชัดเจน คือ ผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษกับ ผู้ชายที่ไม่เป็นสุภาพบุรุษ โดยที่ลักษณะของผู้ชายที่ผู้หญิงควรคบหา นั้นจะต้องเป็นผู้ชายในกลุ่มแรก หรือผู้ชายที่เป็นสุภาพบุรุษนั่นเอง

คำว่า “สุภาพบุรุษ” ที่คณะสุภาพบุรุษพูดถึงนี้ได้หยิบยืมมาจากลักษณะของสุภาพบุรุษอังกฤษที่ต้องมีลักษณะ 6 ประการ คือ ชอบการกีฬา สุภาพเรียบร้อย ถือตัว (ไม่ยอมประพฤติชั่วง่าย) ไม่อึกทึกครึกโครม ชอบอ่านหนังสือพิมพ์ มีนิสัยซื่อสัตย์³⁶ โดยลักษณะทั้งหมดนี้ไม่ได้อิงอยู่กับชาติกำเนิด

ในเรื่อง *เลือกพระเอก*³⁷ ของ ออบ ไชยวสุ ได้สะท้อนทัศนคติข้างต้นได้เป็นอย่างดี เรื่องนี้พูดถึงการคัดเลือกตัวละครที่มีบุคลิกที่เหมาะสมกับบทพระเอกโดยมีพระเอกที่สร้างโดยผู้เขียนคณะสุภาพบุรุษจากวรรณกรรมหลายเรื่องมาประชันความคิดกัน เช่น ระเบิดนุสบานัน จาก

³⁴ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ปราบพยศ,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่ม 2: 202.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, 204.

³⁶ “พูดกันฉันท์เพื่อน,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 1: 91.

³⁷ ออบ ไชยวสุ, “เลือกพระเอก,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 3: 395-413.

เรื่อง *ศึกอนงค*³⁸ นายศรี สีตะกำแหง ที่เพิ่งเป็นตัวโกงในเรื่อง ลูกผู้ชาย แต่อยากลองบทพระเอกดูบ้าง³⁹ รวมถึงนายโกมล ดุสิตสมิต ที่เป็นพระเอกจากเรื่อง *ปราบพยศ* ของศรีบูรพาด้วย ตัวละครทุกตัวแสดงออกถึงความ เป็นสุภาพบุรุษของตนเอง ดังที่ปรากฏในเนื้อความว่า

“สำหรับตำแหน่งพระเอกที่ท่านเจ้าของเรื่องจะเลือกในเวลานี้ ผมเห็นว่าควรตกอยู่แก่ผู้มีนิสัยดี สุภาพ อ่อนโยนไม่ใช่อ่อนแอ ไม่เอะอะตึงตัง สะกดใจได้อย่างเก่ง มีแนวสุภาพบุรุษทุกอย่างก้าว ชอบสงบเงียบ ผู้มีนิสัยดี เช่นนี้ไม่จำเป็นจะต้องควรแต่ผมผู้เดียว ใครๆ ที่คล้ายๆ หรือเหมือนๆ ผมก็ควรได้ทั้งนั้น เช่น คุณชวลิตและคุณพิณ เป็นต้น”⁴⁰

อบ ไชยวสุ เขียนเรื่องนี้ขึ้นเพื่อล้อเลียนเชิงขบขันกับศรีบูรพา โดยในท้ายที่สุดนายโกมล ดุสิตสมิต ก็ได้ตำแหน่งพระเอกไปในที่สุด และเป็นพระเอกในเรื่อง *ปราบพยศ* ซึ่งก็เป็นอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามลักษณะและบุคลิกของผู้ชายที่น่าคบหาถูกเน้นย้ำว่าต้องมีความเป็นสุภาพบุรุษแม้ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่บุคลิกของตัวละครเหล่านี้ก็ได้สร้างมาตรฐานในการคบหาไม่ใช่แค่การเป็นคู่ครองดูใจกันเท่านั้น หากแต่รวมถึงมิตรภาพชั้นเพื่อนด้วย และภาพของ “ความเป็นสุภาพบุรุษ” นี้ก็ได้กลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคมอย่างหนึ่งดังจะเห็นในงานเขียน

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 398.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 399.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 408.

ของพระยาอานุกาฬไตรภพ⁴¹ที่มีการเน้นย้ำถึง “ความเป็นสุภาพบุรุษ” ของผู้ชายอยู่บ่อยครั้ง

ความเจ้าชู้ของจะเด็ดก็เช่นกัน ตัวละครเอกในเรื่อง *ผู้ชนะสิบทิศ* เขียนโดย ยาขอบ หรือ โชติ แพร่พันธุ์ ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์⁴² ได้ให้ความเห็นไว้อย่างเฉียบคมว่าความเจ้าชู้ของจะเด็ดถูกอธิบายด้วยความคิดแบบใหม่ กล่าวคือ เป็นอารมณ์ที่หลากหลายกว่าการได้ครอบครองผู้หญิงหลายๆ คน ผู้หญิงแต่ละคนจะมีลักษณะที่ต่างกันออกไป ดังนั้น ความรักของจะเด็ดที่มีต่อหญิงแต่ละคนจึงเกิดขึ้นจากลักษณะของบุคลิกและนิสัยที่แตกต่างกันไปด้วย ดังปรากฏในวลีอมตะอย่าง “ข้าพเจ้ารักน้องท่านนี้ (จันทรา) โดยใจรักดี ส่วนที่รัก ตะละแม่กุสุมาเมืองแปรสิรักด้วยใจปอง”⁴² ซึ่งยาขอบรอบคอบพอที่จะสร้างบุคลิกตัวละครผู้หญิงเหล่านี้ให้ต่างกัน⁴³

บุคลิกตัวละครของดอกไม้สดก็เช่นเดียวกัน นวนิยายส่วนใหญ่ของดอกไม้สดมักมีตัวละครเอกเป็นผู้หญิงอยู่ในวัยระหว่าง 18-26 ปี มี

---

⁴¹ งานเขียนของพระยาอานุกาฬไตรภพเรื่อง *การสมาคม* ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2477 ในช่วงที่บรรยากาศทางสังคมค่อนข้างเปิดกว้างและเอื้อต่อการพบปะระหว่างเพศ จุดประสงค์หลักของการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้คือเพื่อเป็นแบบเรียนในโรงเรียนการเรือน และสร้างบรรทัดฐานทางมารยาทที่มีความทันสมัยและเป็นระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเตรียมความพร้อมในการอบรมผู้ให้กำเนิดเยาวชนของประเทศในอนาคต ออกจากคำนำสำนักพิมพ์ และ คำนำโดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีใน พระยาอานุกาฬไตรภพ, *การสมาคม* (พระนคร: ประมวลสาส์น, 2507).

⁴² มาลัย, *นางในวรรณคดี* (กรุงเทพฯ: บวรสารการพิมพ์, 2536), 259-260.

⁴³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *โชน, คาราบาว, น้ำเน่า และหนังไทย: ว่าด้วยเพลง, ภาษา และนามามหรสพ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), 15-16.

ฐานะปานกลาง (ลูกสาวข้าราชการชั้นผู้น้อย) จนถึงชั้นผู้มีอันจะกิน (พ่อเป็นพระยา) มีการศึกษาสูง (จบมัธยม 8 จากโรงเรียนคอนแวนต์ หรือจากต่างประเทศ) ซึ่งนอกจากความรู้ทางภาษาไทยและต่างประเทศ (อังกฤษหรือฝรั่งเศส) แล้ว ยังได้รับการอบรมเรื่องวัฒนธรรม มีกิริยามารยาทเข้าสังคมชั้นสูงได้ เช่น เดินรำได้ สามารถดูแลกิจการบ้านเรือน (การครัวและเย็บปักถักร้อย) และรู้เรื่องข่าวสารการเมืองด้วย⁴⁴ เป็นต้น

อีกทั้ง ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ “เงิน” มีความสำคัญขึ้นอย่างเข้มข้นในทุกขณะ เงินจึงกลายเป็นปัจจัยหนึ่งในการเลือกคู่ แม้ว่าในหลักการพื้นฐานของการเลือกคู่ครองที่เขียนโดยพระยาอานุกาพ ไตรภพจะพยายามเน้นว่าไม่ควรเห็นแก่ยศศักดิ์และทรัพย์สินสมบัติ ต้องเลือกเพราะเห็นแก่ตัวเขา และต้องไม่ลืมเอานิสัยและอัธยาศัยมารวมเข้าเป็นเกณฑ์⁴⁵ แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ “ทุนรอนที่จะเลี้ยงกันต่อไป” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเงินเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการครองคู่ เพราะการเลือกคู่ครองภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มี “เงิน” เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความมั่นคงของครอบครัว การเลือกคู่ครองจึงต้องใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนอกจากความรู้สึกแล้ว เหตุผลหรือเงื่อนไขอย่างน้อยที่สุดก็คือเรื่องเงิน ดังที่พระยาอานุกาพ ไตรภพให้ความเห็นในเรื่องเงินไว้ว่า

---

⁴⁴ พรวิภา วัฒนรัชานกุล, “ผู้หญิงยุค “สยามสมัยใหม่” ในนวนิยายของดอกไม้สด,” *ศิลปวัฒนธรรม* 34, ฉ. 8 (มิถุนายน 2556): 148.

⁴⁵ พระยาอานุกาพ ไตรภพ, *การสมาคม* (พระนคร: ประมวลสาส์น, 2507), 234.

“ความทุกข์ข้อแรกที่จะได้รับมักเกิดจากขาดแคลนในทางการเงิน ดังนั้นทุนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่จำเป็นจะต้องระลึกถึงเสมอคือจะต้องคิดก่อนเวลาที่จะเข้าไปเสียแล้ว และควรตั้งปัญหาแก่ตนดังนี้ ๑. ฝ่ายหญิงมีทางได้อย่างไรบ้าง? ๒. รายได้ของฝ่ายชายเป็นอย่างไร? ๓. ถ้ารวมกันเข้าทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อหักรายจ่ายที่จำเป็นแล้วยังจะมีเหลือพอปะทะปะทั้งฐานะให้ดีขึ้นได้ หรือทรุดลงหรือทรงอยู่ ๔. ถ้าเกิดต้องขาดรายได้ประจำไป จะยังสามารถหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวในทางใดเป็นพิเศษได้บ้าง? ๕. ผู้หญิงต้องเก็บหอมอมทรัพย์เป็นส่วนตัวบ้าง เพื่อแก้ไขข้อขัดข้องอันอาจประสบได้หลังแต่งงาน”⁴⁶

อีกทั้งข้อดีและข้อเสียสำหรับการเลือกคู่ครองเองหรือการที่ผู้ใหญ่เป็นฝ่ายเลือกก็ให้กึ่งพบว่า เงิน นั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญเช่นเดียวกัน แต่จะเป็นปัญหาน้อยกว่าหากเป็นการแต่งงานที่เกิดจากการตัดสินใจของผู้ใหญ่

ความเป็นที่นิยมของสิ่งพิมพ์ได้ทำให้สิ่งพิมพ์กลายเป็นเวทีประกาศความคิดความอ่านที่คนชั้นกลางใช้ในการโต้ตอบกันในสังคม พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ที่มีพลังในการผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยเฉพาะประเด็นที่คนชั้นกลางเหล่านี้ตระหนักว่าเป็นปัญหาในช่วงทศวรรษ 2460 ปรากฏสิ่งพิมพ์มากกว่า 10 หัว และมีสิ่งพิมพ์สำหรับผู้หญิงโดยเฉพาะมากกว่า 10 หัวในช่วงทศวรรษ 2460

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 237.

จนถึงทศวรรษ 2470⁴⁷ ตั้งแต่ทศวรรษ 2440 ก็เริ่มมีการบุกเบิกสิ่งพิมพ์เพื่อตอบสนองความต้องการอ่านในฐานะเป็นแหล่งความรู้และความบันเทิงของคนชั้นกลาง โดยเฉพาะสำหรับผู้หญิง เพื่อถกเถียงประเด็นปัญหาต่างๆ เป็นต้น

นอกจากคอลัมน์ต่างๆ ในสิ่งพิมพ์แล้ว นักหนังสือพิมพ์เหล่านี้มักแสดงออกผ่านการเขียนงานวรรณกรรมสะท้อนสังคมโดยสอดแทรกข้อคิดและวิธีคิดตลอดทั้งเรื่อง นักหนังสือพิมพ์ที่มีอิทธิพลในช่วงทศวรรษ 2470 เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง และหม่อมหลวงบุปผา กุญชร เป็นต้น ความพยายามในทางอาชีพการงานของคนกลุ่มนี้ได้สร้างบรรยากาศของการแสดงความคิดเห็นซึ่งมีอยู่แล้วให้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางผ่านข้อเขียนและงานวรรณกรรมเสียดสีวิพากษ์วิจารณ์ขบวนการแต่งงานและการเลือกคู่ครองที่แม้จะเริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ 2440 ได้คุกรุ่นขึ้นในทศวรรษ 2460 เนื่องจากการเติบโตของสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งให้อำนาจในการวิจารณ์กับคนชั้นกลาง

---

⁴⁷ รวบรวมโดย กอบแก้ว มุดทอง พบว่าระหว่างทศวรรษ 2460 จนถึงทศวรรษ 2470 มีสิ่งพิมพ์สำหรับผู้หญิงถึง 14 หัว ได้แก่ สตรีศัพท์ นารีศัพท์ (รายครึ่งสัปดาห์) นารีศัพท์ (รายสัปดาห์) สตรีไทย นารีเขมร นารีนิเทศ หญิงสาว สยามยุพดี สุภาพนารี หญิงสยามรายวัน หญิงสยามรายสัปดาห์ นารีนาถ เนตรนารี และสาวสยาม ดูเพิ่มเติมใน กอบแก้ว มุดทอง, การศึกษาศาสนาภาพและค่านิยมของสตรีไทยที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ช่วงปี พ.ศ.2431-พ.ศ.2476 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2531), 7.

4. เพราะว่าเราเข้ากันไม่ได้

“ความเข้ากันได้” (compatibility) จะเป็นสิ่งสำคัญในการเลือกคู่ครองเพื่อการครองคู่อย่างมีความสุข ประเพณีการแต่งงานที่พ่อแม่เป็นผู้มีอำนาจในการเลือกและตัดสินใจนั้น ทำให้ชายหญิงไม่มีเวลาและโอกาสได้ศึกษา “ธรรมชาติ” ของกันและกัน จนกระทั่งแต่งงานกันแล้วจึงพบว่าเข้ากันไม่ได้ ดังนั้นถึงแม้ว่าจะมีคุณสมบัติเพียบพร้อมแค่ไหนก็อาจจะไม่สามารถทำให้คู่รักมีความสุขได้⁴⁸ ดังนั้น “ในสังคมที่การสมาคมระหว่างหญิงกับชายได้แผ่กว้างมากขึ้นแล้ว จึงเป็นโอกาสที่ทั้งสองฝ่ายจะใช้ความระมัดระวังสังเกตเอาความจริงซึ่งกันและกันได้บ้างตามสมควรในขั้นแรก”⁴⁹

การเลือกคู่ครองที่เคยมีตรงกันนั้นเป็นเรื่องยากและต้องอาศัยพื้นฐานของรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่เป็นสมัยใหม่ โดยมี “เวลา” เป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการศึกษาดูใจซึ่งกันและกัน บุคลิกลักษณะนิสัยส่วนบุคคลกลายเป็นส่วนสำคัญอย่างมากไม่เพียงแต่ที่ปรากฏในนวนิยาย ดังนั้น การเลือกคู่จึงต้องเลือกคนที่มีลักษณะนิสัยที่เข้ากันได้โดยพิจารณาและใช้เวลาในการศึกษาธรรมชาติของกันและกัน เนื่องจากปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของการแต่งงานที่ไม่ได้เกิดจากความรักหรือไม่ได้เกิดจากการตัดสินใจด้วยตนเองของบ่าวสาว มักจะมีปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ซึ่งอาจนำไปสู่ความทุกข์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากการแต่งงานเนื่องจากขาดความรอบรู้ในธรรมชาติ

⁴⁸ สนิท เจริญรัฐ, “ลีลาศาสตร์,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 1: 146.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 150.

ซึ่งกันและกัน⁵⁰ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคุณสมบัติส่วนบุคคลต้องสำคัญกว่าข้ออื่น⁵¹ แต่ลำพังแค่ความแค้นการมีคูรักที่ชื้อสตัย หรือความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่ก่อปรด้วยความรักอันบริสุทธิ์ก็ไม่ได้ช่วยให้ชีวิตสมรสหรือสถาบันครอบครัวดำเนินไปอย่างมีความสุข กล่าวคือ จำเป็นต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติหรือเงื่อนไขอื่นๆ ด้วย ดังที่สนิท เจริญรัฐ กล่าวไว้ว่า

“อำนาจแห่งความชื้อสตัยมักดีอาจเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงความรักให้ยืนยงคงอยู่ได้โดยแน่นแฟ้น แต่ข้อนี้เพียงอย่างเดียวยังไม่เป็นหลักประกันอันแน่นอนในให้วางใจได้ว่าความผาสุกในชีวิตสมรสจะไม่มีวันแตกสลายลงสักวันหนึ่ง”⁵²

สิ่งสำคัญที่เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงความรักคือการเข้าใจลักษณะนิสัยใจคอซึ่งกันและกันระหว่างสามีภรรยาหรือคู่หนุ่มสาว โดยยกตัวอย่างว่า แม้ผู้ชายจะมีคุณสมบัติที่ดีพร้อมเพียงใดก็อาจเกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาได้ถ้ายังไม่เข้าใจในธรรมชาติของกันและกัน⁵³ ข้อเขียนของสนิท เจริญรัฐ เรื่อง *ลีลาศาสตร์* อธิบายว่าการทำความรู้จักนิสัยใจคอระหว่างหนุ่มสาวก่อนแต่งงานเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ข้อเขียนชุดลีลาศาสตร์นี้สะท้อนให้เห็นการวิพากษ์วิจารณ์ชนบการแต่งงานแบบคลุมถุงชนอย่างลุ่มลึกพร้อมกับให้เหตุผลว่าการ

---

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, 145.

⁵¹ สนิท เจริญรัฐ, “ลีลาศาสตร์,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 2: 238.

⁵² สนิท เจริญรัฐ, “ลีลาศาสตร์,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 1: 146.

⁵³ หน้าเดียวกัน.

แต่งงานแบบคลุมถุงชนได้ละลายแก่นสำคัญของงานแต่งงาน คือ การทำความรู้จักซึ่งกันและกัน ดังที่สนิทอธิบายว่า

“เราย่อมจะได้ยินว่าการแต่งงานของคู่หนุ่มสาวไทยเกือบเป็นการคลุมถุงชนแทบทั้งนั้น เพราะชายกับหญิงไม่ได้มีโอกาสสอบสวนน้ำใจและอัธยาศัย ตลอดจนสมบัติในกายประการอื่นๆ อันควรถือเป็นแก่นสารสำคัญในคุณสมบัติของบุคคลก่อนแต่งงาน”⁵⁴

อีกทั้งยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่าความเข้ากันได้ที่เกิดจากการทำความรู้จักในธรรมชาติของกันและกัน โดยกล่าวว่า

“ข้อปรารถนาในลักษณะร่วมกันตรงกันย่อมมีน้ำหนักที่จะก่อให้เกิดความรักได้สนิทสนมกว่า เช่น สตรีที่เป็นคนมักตกใจง่ายก็ย่อมชอบเลือกชายขี้อ่อนเป็นคู่รัก เพราะเธอรู้สึกว่าเขาผู้มีลักษณะใกล้เคียงกับเธอย่อมจะรู้เท่าถึงความเป็นอยู่ของผู้เป็นโรคเส้นประสาท แต่ถ้าเธอเลือกชายที่มีลักษณะตรงกันข้าม เขาคงจะไม่พะวงในการปลุกปลอบน้ำใจและบำรุงขวัญของเธอ เพราะเขาไม่รู้ว่าคุณเป็นโรคเส้นประสาทพิการนั้นต้องการวิธีพยาบาลอย่างไร”⁵⁵

การแต่งงานภายใต้สังคมผิวเดียวหลายเมียไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาดูใจระหว่างหนุ่มสาวมากนัก ความรักที่หวานหยาด

⁵⁴ สนิท เจริญรัฐ, “ลีลาศาสตร์,” สุภาพบุรุษ ปีที่ 1, เล่มที่ 2: 238.

⁵⁵ สนิท เจริญรัฐ, “ลีลาศาสตร์,” สุภาพบุรุษ ปีที่ 1, เล่มที่ 7: 1112.

ยิ้มก่อนการแต่งงานจึงเป็นเพียงโชดหินที่ค่อยๆ ถูกกัดกร่อนด้วยสิ่งที่เรียกว่าเวลา ภายหลังการแต่งงานเมื่อชีวิตคู่ดำเนินไปอย่างไม่ลจรอย จึงนำมาสู่ปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ดังที่ปรากฏเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ชนบการแต่งงานและการเลือกคู่ครองมาตั้งแต่ทศวรรษ 2440 เช่น งานเขียนเรื่อง *จดหมายจางวางหว่า*⁵⁶ ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์รายเดือน *ทวีปัญญา* ของทวีปัญญาสโมสร ซึ่งก่อตั้งโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีเจ้าพระยาธรรมาดักดีมนตรีและกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เป็นบรรณาธิการ แม้ว่าข้อเขียนดังกล่าวจะฉายภาพวิถีคิดของกลุ่มเจ้านายมากกว่าวิถีคิดของกลุ่มคนชั้นกลาง แต่ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าการมองชนบการแต่งงานแบบคลุมถุงชนหรืออิสระในการเลือกคู่ครองนั้นเป็นปัญหาที่ค่อยๆ ขยายตัวเป็นวงกว้างในสังคมไทยมากกว่า 3 ทศวรรษ

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์อธิบายถึงรูปแบบของความรักโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ความรักประเภทแรกเป็นความรักชนิดที่ว่ากันไปเพื่อเมถุนหรือการร่วมเพศเท่านั้น ความรักประเภทถัดมาคือความรักอย่างไทย หญิงกับชายที่ไม่ทันคุ้นเคยกัน ไม่มีวิสาสะต่อกัน รู้จักกันอย่างพอเห็น กล่าวคือเป็นความรักที่เห็นกันก็เพียงแต่รูปร่างหน้าตาเท่านั้น ไม่ได้ตระหนักถึงเจื่อนใจหรือคุณสมบัติข้ออื่นๆ ส่วนความรักประเภทสุดท้ายเป็นความรักอย่างทาส จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อหญิงกับชายคุ้นเคย รู้จักนิสัยใจคอกันดี และถูกใจซึ่งกันและกัน⁵⁷ นอกจากนี้ ความตอนหนึ่งของจดหมายจางวางหว่าได้สะท้อนให้เห็นการวิจารณ์ประเพณีการ

---

⁵⁶ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, *จดหมายจางวางหว่า* (พระนคร: คลังวิทยา, 2503).

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, 98-99.

แต่งงานที่ผู้ใหญ่มักเลือกคู่ให้หนุ่มสาว ดังว่า

“คนเราโดยมากเคยอบรมมาในความรักไม่ใช่
 อย่างทาส ได้เป็นคู่กันก่อนที่ความรักอย่างนั้นมีเวลาจะ
 เกิดได้ ตามวิธีโบราณซึ่งยังเป็นไปมากแม้ในเวลานี้ หญิง
 กับชายจะได้รู้จักกันก่อนแต่งงาน ก็เพียงได้เห็นกันห่างๆ
 ถ้าเกิดความรักก็เพราะรักหน้า และแต่งงานกันเพราะ
 หน้าเป็นนายประกันว่า ความรักอย่างทาสจะเกิดภายหลัง...วิวาหะ (วิวาห์) ชนิดนี้ไม่ใช่ชนิดที่ดีจริง แต่เป็นชนิด
 ที่เป็นไปโดยมาก เพราะตามวิธีโบราณนั้น หญิงถูกซ่อน
 ชายถูกกัน ไม่ใคร่มีโอกาสที่จะบำเพ็ญให้ความรักอย่าง
 ทาสเกิดขึ้นได้...การวิวาหะปราศจากความรักนั้น มีคำ
 กล่าวว่าเหมือนทองหยิบที่ลืมน้ำตาล”⁵⁸

อย่างไรก็ดี ภายในสังคมที่ผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว อีกทั้ง
 ยังมีพื้นที่ทางสังคมมากมายโอบกอดผู้ชายเอาไว้พร้อมกับกีดกันผู้หญิง
 ออกห่างอย่างพื้นที่ในการทำงาน ผู้ชายในสังคมเช่นนี้จึงแทบไม่จำเป็น
 ที่จะต้องดูแลหล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ทั้งภรรยาหลวงและอนุภรรยาโดย
 เท่าเทียมกัน ความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นนี้ดำเนินไปด้วยดีกับสังคม
 ผู้เดียวหลายเมีย การเลือกคู่ครองในสังคมผู้เดียวหลายเมียจึงไม่
 จำเป็นต้องมีเงื่อนไขใด ๆ มากนัก ในขณะที่การพิจารณาคู่ครองแบบ
 ใหม่ (modern speculation) ประกอบไปด้วยเงื่อนไขจำนวนมาก เช่น
 การศึกษา สถานภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ⁵⁹ ตลอดจนการ

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 100-101.

⁵⁹ Goodwin, Robin, *Personal Relationships across Cultures* (London:

ศึกษาดูใจระหว่างกันและกัน

นวนิยายและเรื่องสั้นในนิตยสารสุภาพบุรุษสะท้อนให้เห็นการ เชิดชูความรักโรแมนติก ความรักโรแมนติกแสดงให้เห็นถึงเส้นทางของ ความรักที่ไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ ความรักในรูปแบบนี้จึงจำเป็นต้อง ใช้ความอดทน ความจริงใจ และการเรียนรู้เพื่อที่จะเข้ากันได้ ดังที่ ปรากฏในเรื่องสั้นและความเรียง ในนิตยสารสุภาพบุรุษ เช่น *ความรัก ไม่มีชาย*⁶⁰ ของ วรมิตร ที่พูดถึงความรักระหว่างประดิษฐ์และเจียนผะ จงที่รักใคร่ซึ่งกันและกัน แต่หน้าที่การงานก็ทำให้ทั้งสองคนต้องไกลกัน แม่ของเจียนผะจึงจับให้แต่งงานกับมานิตย์พ่อค้าผู้ร่ำรวย หรือในเรื่อง *เข้าใจ*⁶¹ ของ ป.บูรณศิลป์ ที่พูดถึงความรักของประสานและกานดาที่ ถูกพรากไปด้วยอำนาจเงินทองของหลวงจ้านงค์ ประสานจึงไปสร้างเนื้อ สร้างตัวด้วยความเพียรเป็นระยะเวลา 9 ปีในฐานะพ่อค้าไม้สักที่ร่ำรวย ประสานกลับมาหากานดาอีกครั้งและจับด้วยความรักดังเดิม หรือใน เรื่อง *ลูกผู้หญิง*⁶² ของ นารา

กัญญา ลูกสาวคนโตที่ได้พบกับศักดิ์นักเรียนป่าไม้ที่จำเป็นต้องไปเรียนต่อที่พม่า ทั้งคู่แสดงให้เห็นถึงความจริงใจและความอดทน รอเวลาเพื่อพบกับความรักที่ทั้งคู่ใฝ่ฝัน แม้ว่าแม่ของกัญญาจะพยายาม จับคู่กัญญาให้แต่งงานกับคนอื่นแต่กัญญาก็ปฏิเสธทุกครั้ง ดังว่า

Routledge, 1999), 9-10.

⁶⁰ บุญทอง เลขะกุล, “ความรักไม่มีชาย,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 13.

⁶¹ ป่วน บูรณศิลป์, “เข้าใจ,” *สุภาพบุรุษ* 1, เล่มที่ 17.

⁶² นารา (นามปากกา), “ลูกผู้หญิง,” *สุภาพบุรุษ* 2, เล่มที่ 26.

“ดิฉันไม่รู้จักใจเขา”

“แล้วก็รู้ไปเอง”

“ไม่รักนี่คุณแม่คะ”

“อยู่กันไปมันก็รักกันเอง เป็นลูกแม่อย่างนับถืออ้าย

วิธีรักกันอย่างสมัยใหม่หน่อยเลย”

“ถ้าเขาไม่ดีอย่างเรานี้ก็ ดิฉันก็แย่นั้นเอง”

“นั่นเป็นธุระของแม่ คุณพ่ออยู่กับคุณแม่คงดูคุณไม่

ผิด”⁶³

จนเมื่อศักดิ์สำเร็จการศึกษาและกลับมาสู่ชอกัญญา พ่อแม่จึงใจอ่อนยอมให้ทั้งคู่แต่งงานกันหลังจากรอมมา 5-6 ปี ความสัมพันธ์ระหว่างศักดิ์และกัญญาไม่ได้ห่างเหินเหมือนระยะทางที่คั่นกลาง ศักดิ์และกัญญาติดต่อกันผ่านจดหมายมาตลอด และสิ่งสำคัญคือความพยายามทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังที่กัญญาพิมพ์ไว้ในความคิดของตนว่า “ศักดิ์คงรู้ใจดิฉัน และดิฉันก็คิดว่าจะเรียนให้รู้ใจศักดิ์ ดิฉันพยายามเสมอที่จะรักษาความเข้าใจระหว่างเรา”⁶⁴ และไม่บอกแม่ กระทั่งเรื่องที่แม่จับให้แต่งงานกับคนอื่นเพราะ “ข่าวชะนิดนี้จะทำให้ศักดิ์ลุ่มใจ”⁶⁵

ขณะที่ก่อนแล้ว น้องของกัญญาที่ถูกคลุมถุงชนให้แต่งงานกับคุณพระชำนาญ การแต่งงานที่ไม่ได้เกิดจากความรัก ความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เรียนรู้และทำความรู้จักซึ่งกันและกันได้กลายเป็นต้นตอสำคัญของปัญหาระหว่างสามีภรรยา ดังที่ก่อนแล้วบ่นเชิงน้อยใจว่า

---

⁶³ เรื่องเดียวกัน, 168.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 176.

⁶⁵ หน้าเดียวกัน.

“โธ่พี่ ฉันก็รักคุณพระนะพี่นะ ไม่รู้จะทำอย่างไรให้
เขาเห็นใจฉันบ้าง พุดจะหาว่าบ้า เพียงแต่จะนึกเอาเมื่อ
คลับหัวฉันวันละครั้งมันก็ยังน่าชื่นใจ หมาแมวเราเลี้ยงไว้
มันก็ยังอยากให้เจ้าของคลับหัวมันเล่น อะไรๆ คุณพระดี
ทุกอย่าง ตลอดจนเรื่องเงินทองไม่มีห่วงแหว แต่คุณพระ
มักจะลืมฉันเสียนานๆ เสมอ งานสิพี งานเป็นเมียรักของ
คุณพระ”⁶⁶

อีกทั้งความแตกต่างระหว่างวัยที่กลายเป็นปัญหาสำคัญสำหรับ
ก้อนแก้วเช่นเดียวกัน เช่นที่ก้อนแก้วบ่นว่า “ฉันนี่คิดผิดแท้ๆ เทียวพี่ญา
คนแก่นี่ไม่ดีเลย ไม่รู้จะทำอย่างไรให้คุณหนุ่มขึ้นอีก” “นี่นะพี่ ถึงบพเรา
นี้รักขึ้นมา ไปैयाไปหยอกเขาบ้าง เขาว่า ‘พุดโธ่! แม่ก้อน เล่นเป็นเด็ก
ไปได้’” หรือ “บางทีนอนอยู่ด้วยกัน ฉันไปจูบผมเขาเข้า เขารีบปิดมื่อเขียว
‘เล่นอะไรอย่างนี้ก้อน ฉันเป็นผู้ใหญ่กว่า’ โธ่! จะให้ทำอย่างไร จะให้ฉัน
รับใช้อย่างทาส ว่างก็นั่งจูบแข่งจูบขา กราบมือกราบเท้าอย่างนั้นรี?”
และกัญญา พี่สาวของก้อนได้พุดถึงเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ว่า

มันเป็นความผิดของใครแน่ ต่างฝ่ายก็ต่างจะร้อง
ว่าตนถูก ถูกกันไปคนละอย่าง คุณพ่อคุณแม่ว่าพระ
ชำนานูดี ดีก็จริง แต่ดีสำหรับเมียที่อายุราว 30 หรือกว่า
นั้น ไม่ใช่สำหรับเด็กสาวอายุ 18-19 อย่างก้อน คุณพระ
ขยันในหน้าที่ราชการ เป็นผู้ใหญ่มากเกินไป จนลืมว่าก้อนแก้ว
เป็นสาวเด็กๆ เป็นเมียรุ่นที่ก็ยังต้องการพบเห็นการ
กะหุงกะหนิงฉันหนุ่มสาวอยู่ว่า ผู้ชายนี่แปลก! แก่แล้ว

⁶⁶ หน้าเดียวกัน.

อย่างมีเมียสาว ๆ แต่ไม่ยอมผ่อนตามคนสาว บางคน
เท่านั้นที่กะซุ่มกะช่วยไปตามภรรยา อนาถแท้, นี่จะว่า
เป็นความผิดของใครแน่ ว่าไม่ได้ทั้งสิ้น ก้อนแก้วออกจะ
เคราะห์ร้าย⁶⁷

นอกจากเรื่องสั้นและนวนิยาย ความเรียงในนิตยสารก็มีบทบาท
สำคัญที่ถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับการแสดงทัศนะต่อเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะ
ประเพณีการคลุมถุงชนและความสัมพันธ์ระหว่างเพศ เช่น ความเรียง
แปลของระคน ภาชนะนันทน์ (นามปากกา กู๊ดบอย) ที่เห็นว่าควรจะให้
หนุ่มสาวได้มีโอกาสเลือกคู่กันเองจะดีกว่า⁶⁸ เนื่องจากการตัดสินใจหรือ
ความคิดนั้นไม่สามารถคิดแทนกันได้ ดังพระยาอนุภาพไตรภพกล่าว
ว่า

“แม้ผู้ใหญ่จะได้พยายามเลือกให้คู่ครองได้
ลักษณะที่สมกัน แต่ก็ยอมเป็นการต่างจิตต่างใจ อาจดี
สำหรับคน 1 แต่ไม่ดีสำหรับอีกคน 1 ก็ได้ คู่สามีภรรยาจำ
จะต้องถูกฝ่าถูกตัว พ่อแม่เลือกลูกเขยลูกสะใภ้ที่ไหนจะ
เหมาะเท่าเมียเลือกผัว หรือผัวเลือกเมีย”⁶⁹

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงนั้นค่อนข้างเป็นสิ่ง
ใหม่สำหรับสังคมไทยในช่วงทศวรรษนี้ เนื่องจากปกติจะแนะนำให้รู้จัก

---

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, 176.

⁶⁸ ระคน ภาชนะนันทน์, “ความเห็นของชาวกรุงเรื่องหญิงไทย,” *สุภาพบุรุษ*
1, เล่มที่ 13: 2066.

⁶⁹ พระยาอนุภาพไตรภพ, *การสมาคม* (พระนคร: ประมวลสาส์น, 2507),
230.

กันขึ้นต้นก็ด้วยการบอกให้ผู้น้อยรู้จักผู้ใหญ่ หรือนำผู้น้อยไปรู้จักกับผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ⁷⁰ ในขณะที่การแนะนำในระหว่างเพศนับว่าไม่มีเลย เว้นแต่จะเป็นคู่หมั้นกันแล้ว อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นพี่น้องร่วมสายโลหิต เมื่อต่างฝ่ายต่างโตเป็นหนุ่มสาวก็ห่างเหินกันออกไปจนแทบจะกลายเป็นคนไม่รู้จักกัน เพราะระบบความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงในสังคมไทยสมัยก่อนยังคงค่อนข้างแคบ ความสัมพันธ์ระหว่างเพศจึงเป็นเรื่องที่ถูกมองว่าไม่สมควร ดังที่พระยาอานุกาภาพไตรภพแสดงความเห็นไว้ว่า

“สมัยโน้นถือกันนักกว่า บุคคลต่างเพศจะสนิทสนมกันและวิสาสะกันไม่ได้ ในสมัยนี้ผู้ที่ได้รับการศึกษาโดยมากย่อมได้รับการอบรมให้มีมนุษยธรรม และรู้จักกันธรรมดามากกว่าแต่ก่อน ความสนิทสนมในระหว่างคนต่างเพศจึงได้มีและเจริญทัดเทียมกับอารยชาติ ทั้งการแนะนำให้รู้จักกันตามแบบของชาวอัคตงคตก็ได้นำมาใช้มากเข้าทุกที”⁷¹

อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างเพศนี้ได้ได้เพิ่มระดับความเข้มข้นของกรอบอย่างศีลธรรมโดยต้องไม่แนะนำในที่ลับตาคนหรือในที่เปลี่ยว หรือในเวลาที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยังแต่งกายไม่เรียบร้อย⁷² ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงเริ่มเป็นเรื่องปกติมากขึ้นเนื่องจากพื้นที่สนทนาการที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น โรงภาพยนตร์ สวนสาธารณะ ห้างสรรพสินค้า งานสมาคมและงานรื่นรมย์ต่างๆ รวมถึงการ

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, 28.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, 29.

⁷² หน้าเดียวกัน.

ขยายตัวของการคมนาคมที่ได้สร้างหัวหินให้เป็นสถานที่ยอดนิยมสำหรับการพักผ่อน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ารูปแบบการแต่งงานในอุดมคติของคนชั้นกลางไทยตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2470 เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ การเลือกคู่ครองกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เต็มไปด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ โดยเฉพาะ “ความรัก” ในฐานะที่เป็นเหตุผลของการแต่งงาน อย่างไรก็ตาม แค่เพียงความรักอย่างเดียวไม่สามารถประคองให้ความสัมพันธ์ของหนุ่มสาวดำเนินไปอย่างราบรื่น การเลือกคู่ครองจึงต้องอาศัยเงื่อนไขอีกจำนวนมากเช่น ความเข้ากันได้ ซึ่งหมายรวมถึงลักษณะนิสัยส่วนตัว ความมั่นคงของอาชีพการงาน ความรู้ เป็นต้น

5. สรุป

มโนทัศน์เรื่องการเลือกคู่ครองบนพื้นที่สิ่งพิมพ์ในช่วงทศวรรษ 2460 จนถึงทศวรรษ 2480 เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งเท่านั้น มโนทัศน์และรูปแบบที่สะท้อนผ่านงานเขียนในนิตยสารสุภาพบุรุษ แม้จะไม่ใช่มุมเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลง ดังจะพบว่ามโนทัศน์เรื่องความรักโรแมนติกหรือการแต่งงานบนฐานของความรักเริ่มมีมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2440 อีกทั้งยังมีกลุ่มนักประพันธ์ที่นอกเหนือจากกลุ่มที่สัมพันธ์กับคณะสุภาพบุรุษ เช่น ส่ง เทภาสิต ที่เขียนเรื่อง *น้ำใจของนรา* ตลอดจนนักเขียนในนิตยสารหัวอื่นๆ แต่สิ่งที่ปรากฏในนิตยสารสุภาพบุรุษก็เป็นหมุดหมายที่แสดงออกมาอย่างชัดเจนในช่วงทศวรรษ 2460 ภายใต้อารยศาสตร์ทางสังคมที่สื่อสิ่งพิมพ์ขยายตัวอย่างมาก

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

- กุหลาบ สายประดิษฐ์. *ปราบพยศ*. พระนคร: ผดุงศึกษา, 2510.
- กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์. *จดหมายจางวางหรั่ว*. พระนคร: คลังวิทยา, 2503.
- กรมศิลปากร. *กฎหมายตราสามดวง*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2521.
- ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. *ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี: ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ/เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสร้างความรู้เข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง, 2551.
- เซียง. *กฎหมายผัวเมีย ดำเนินความตามกฎหมายลักษณะผัวเมียและลักษณะอื่นๆ ในกฎหมายราชบุรี ประกาศ พ.ร.บ.รัชกาลที่ 4 ที่ 5 และที่ 6 และคำพิพากษาศาลฎีกา 117 ถึง 131*. พระนคร: โรงพิมพ์พานิชกุศล, 2456.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. *นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2500)*. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์. [กรุงเทพฯ]: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2546.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ไซน, คาราบาว, น้ำเน่า และหนังไทย: ว่าด้วยเพลง, ภาษา และนานามหรรสพ*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2538.
- ประกาศ รัชราภรณ์. *สุภาพบุรุษนักประพันธ์*. กรุงเทพฯ: ดับเบิลเดย์, 2543.

ผะอบ ไปชะกฤษณะ, นาครทรรพ ฐะปะนีย์ และ พนมยงค์ ธีรยุทธ, บรรณาธิการ. *อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ พันตรีหญิง คุณหญิงผะอบ ไปชะกฤษณะ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2537.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. “โคลนติดล้อ.” *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ (ภาคปกิณกะ)*. พระนคร: กรุงเทพการพิมพ์, 2504.

มณี สิริวรสาร. *ชีวิตเหมือนฝัน*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์, 2533.

วรรณภา สวัสดิ์ศรี และ สวัสดิ์ศรี สุชาติ, บรรณาธิการ. *เพื่อนพ้องแห่งวันวาร เรื่องสั้น ‘สุภาพบุรุษ’: นักเขียน นักประพันธ์ นักหนังสือพิมพ์ คณะ ‘สุภาพบุรุษ’ (พ.ศ.2472-2473)*. กรุงเทพฯ: กองทุนสุภาพบุรุษ, 2553.

ศรีพรหมา กฤดากร ณ อยุธยา. *อัตชีวประวัติหม่อมศรีพรหมา กฤดากร*. กรุงเทพฯ: สารคดี, 2550.

อานูภาพไตรภพ, พระยา. *การสมาคม*. พระนคร: ประมวลสาส์น, 2507.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Andaya, Barbara Watson. *Other Pasts: Women, Gender and History in Early Modern Southeast Asia*. Honolulu, Hawaii: Center for Southeast Asian Studies, University of Hawai'i at Manoa, 2000.

Barmé, Scot. *Woman, Man, Bangkok: Love, Sex, and Popular Culture in Thailand*. United State of America: Rowman & Littlefield, 2002.

Goodwin, Robin. *Personal Relationships across Cultures*. London: Routledge, 1999.

Kern, Stephen. *The Culture of Love: Victorians to Moderns*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1994.

Sumalee, Bumroongsook. *Love and Marriage: Mate Selection in Twentieth-Century Central Thailand*. Bangkok: Chulalongkorn University Press, 1995.

Weinbaum, Alys Eve. *The Modern Girl around the World: Consumption, Modernity, and Globalization*. Next Wave Durham: Duke University Press, 2008.

Stephanie Coontz, Marriage. *A History: How Love Conquered Marriage*. New York: Penguin Books, 2005.

นิตยสาร/วารสาร

วรชาติ มีชูบพ. “เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงถูกเกณฑ์ให้เลือกคู่,” *ศิลปวัฒนธรรม* 37, ฉบับที่ 1 (2558): 79-97.

สุภาพบุรุษ 1, เล่มที่ 1: 24, 2, เล่มที่ 1: 26-36.

